HALK BİLGİSİ HABERLERİ

Istanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl: 3 15 Mayıs 1934 Sayı : 36

SİNOP VE MUHITİNDE AYA DAİR HALK İNANMALARI

Ay hakkında halk arasında yaşayan telakkiler, büyük bir tenevvü arzeder. Bu telakkileri, alâkadar esaslar dairesinde şu suretle toplayabiliriz.

Ay Allahın bir kulu olup, onun emrile Şarktan doğar, Garpta batar. Halk, aya karşı çok hürmet eder ve ismi anıldığı zaman mutlaka «mübarek» sıfatı ilâve edilir. Ay «erkek», güneş ise «kadın» telakki edilir. Aya layıkile bakılabildiği için erkek, güneş ise gözleri kamaştırdığından dolayı mahrem ve bu itibarla kadındır. Bu telekki, aynı zamanda ayın erkek olması hasebile geceleri, güneşin ise kadın bulunması dolayısile ancak gündüzleri meydana çıkabildiği şeklinde izah edilmektedir. Ay, hem genç, hem de ihtiyar olmak üzere iki şekilde telakki edilerek, birinden on beşine kadar «genç», on beşinden otuzuna kadar da «ihtiyar» addolunur. Bu marazda genç aya «yeni ay», ihtiyar aya «eski ay» sıfatları da verilir.

Ayın bekâr veya evli olduğu hakkında iki telakkiye tesadüf edilir. Birincisi, ay, evlidir ve güneş karısıdır. İkincisi, ay bekârdır ve güneşin âşıkıdır, güneş te ayı sevmektedir. Bunlar «aklın erişemiyeceği kadar uzak» bir mazide bir birinden uzaklaştırılmış - Adem ile Havva gibi - iki mâşuktur. Binaenaleyh, ay ve güneş naili vısal olmak için ta o vakittenberi mütemadiyen uğraşmaktadırlar.

Anneler, çocuklarına kameri «Ay dede» diye gösterir ve tanıtırlar. Çocuk her görüşünde aya, öğrendiği bu isimle hitap eder. Halk nazarında ay, insanlar ve bilhassa küçük çocuklar için daima hayırkâr, müşfik, ihtiyar bir dededir.

Ay, tombul bir insanın, bilhassa genç ve parlak erkek ve kızların yüzü ile münasebete konulur; şekline göre bazı renkler de alır. Yarım ay «beyaz», kalın ay «sarı» ve bütün ay da «kırmızımtrak» bir renkle tavsif edilir. Ayın, doğrudan doğruya ölümle münasebeti hakkında herhangi bir telakki mevcut değildir. Yalnız bilmünasebe «Aybastı» denilen bir çocuk hastalığile sıkı alâkası mevzuubahistir. Bu hastalığa tutulan çocuklara, derin zaıf dolayısile, «Aydaşık» denilir. [1]

[1] Aybastı ve Aydaşık hakkındaki tetkilerimiz ayrı bir makalenin mevzuu olacaktır.

Aya bakmak, umumiyetle iyi telakki olunur, bazı tefe'üllerde de bulunulur. Meselâ 3 - 5 günlük ay bir « dımışkı aynası » nın içine alınır, yani hayali aksettirilir. Kısmeti çıkmamış bakir bir kız, aynadaki hayali alınan aya mütemadiyen bakar. Kızın yanında, aptestli olarak bulunan yaşlıca bir hanım da, bu bakma devam ederken, bir buçuk « Yasin » suresi okur. Kızın eğer kısmeti çıkacak, yani kendisine bir koca bulabilecekse bu takdirde aynadaki ayın yanından « erkek simali » bir gölgenin geçtiği görülür ve işin müspet bir şekilde neticeleneceğine hükmolunur. Hatta, bazan bu hayalin müstakbel zevcin şekil ve şemailini istidlal yollu bir hükmü de haiz bulunduğu mevzubahstir. Şayet, kız « kalık » olacaksa o zaman bu gölgenin fakat bir tabut veya ölü gibi bir hayal halinde geçtiği görülür. Muharebe esnasında ay tutulursa, harbin şiddet kesbedeceğine ve ayın yakınında bir yıldız bulunursa yangın olacağına hükmedilir. Hilal halindeki ayın uçları yukarı doğru müteveccih olursa o ayın kurak, aşağıya doğru olduğu takdirde yağmurlu gideceği telakkisi mevcuttur. Bununla beraber, ay harmanlanırsa [ay ağılı] havanın bozacağı istidlâl olunur.

Yeni ay görüldüğü zaman, takdiskâr bir sevinç hissedilir ve derhal « Ay gördüm Allah, Amentübillah, aylar mübarek olsun, Elhamdülillah » denilir. Müteakıben, ilk ay görüldüğü zaman okunması mutat dua da okunur. Bunu bilmiyenler sadece üç «Kulhüvallahı» ve bir «Elhamd » surelerini okuyarak, o ayın hayırlı geçmesi için temenniyatta bulunurlar. Kezalik yeni ayı gören bir insan, yanında veya karşısında, şayet mevcutsa, bulunan bir şahsa bakmıyarak civardaki bir dağa, toprağa veyahut suya bakar. Eğer bunlardan birine bakmadan, doğrudan doğruya, yanındaki adama bakacak olursa, o ay içinde bu şahsın öleceği itikadı mevcuttur. Saniyen, ayın çevresinde veya üstünde bulut olup olmadığına dikkat edilir. Şayet bulut mevcut veya ayın üstü bir bulut tabakasile örtülü ise, bu takdirde o ayın kederli, değilse hayırlı geçeceğine de hükmedilir. Bununla beraber, yeni ayı görenler toprağa veya suya baktıktan sonra güzel bir kız, yahut erkek çocuğuna, yahut ta altuna bakar. Bu son bakış, aynı zamanda evvelce müteaddit defalar sınanmış ve uğurlu addedilmiş bir telakki ile de alâkadardır. Mesela yeni Muharrem ayını ilk defa gören ve uğurunu da defatla sınamış olan bir insan, evvelki aylarda güzel bir kız çocuğunun yüzüne bakmış ise, bu, müteakıp aylarda da daima böyle bir kız çocuğuna bakar veya bakmağa çalışır. Bu âdet altuna, bir erkek çocuğuna bakmak şekillerinden biri ile de izah olunur. Yani, bu hususta erkek çocuğu veya altun uğurlu addedilmiş ise, yalnız birine bakmakla iktifa edilir.

Bundan maada, yeni ayı görenler yeşil bir renge bakıp murat, ekmeğe bakıp kısmet dilerler.

Ay tutulması, islamların, güneş tutulması hırıstiyanların Allaha karşı vukubulan ısyanlarından münbais semavî bir hadisedir. Bu hadise, iki muhtelif suretle izah edilir. A) Gökte bulunan büyük bir yılan, ejderha ayı boğup yutmak için ona hücum eder ve bir noktasından dişlerini geçirir. Yavaş yavaş muhitten merkeze doğru, çöreklenerek kameri tamamile ihata eder, tutar. Bu yılan, aynı zamanda ayın katili telakki edilmektedir. B) Ay, seyri esnasında yüksek bir yokuşa tesadüf eder. Bu yokuş dik olduğundan yüzünü kaplar, tutar, bu suretle yüzü gölgelenir.

Ay tutulduğu zaman, halk kamerin ejderha tarafından yutulmak tehlikesine maruz kaldığına, bunaldığına hükmederek minarelrede « Essalât » vermeğe, « Ezan » okumağa başlar, namaz kılınır, kamere karşı silah atılır, evlerde dolu silah varsa boşaltılır. Okuma bilenler ayın çabuk kurtulması, çabuk açılması için « İnnafetahnaleke » veya diğer bir sureyi okurlar, bilmiyenler de öğrenebildikleri dualarla beraber üç defa « Yarebbi, sen bunu bunaltma, bizi de bunaltma !... » diyerek münacatta bulunurlar.

Ayın tutulması şu şekilde izah edildiği gibi, sökülmesi, yani husuf halinden çıkışı da kezalik iki muhtelif tarzda anlatılır. A) Aya doğru atılan kurşunlar yekdiğerine yardım eder, bir birinden kuvvet alan bu kurşunlardan biri yılana isabet edince yılan, kameri koyuverir, kaçar veyahut ölür. B) Tutulan ay, evvela kıp kırmızıdır, sonradan üstüne bir karartı gelir, belli olmaz. İşte atılan bu silahlar dolayısile kamerin üstündeki karartı gider, fakat kızıllık kalır. Bu kızıllık ta mütemadiyen okunan ezan ve dualarla tedricî bir surette zail olur, dualar da Allahınindinde de müstecap olunca ay da açılır. Ayın açılmasını izah eden bu telakkiler yanında mevcut diğer bir kanaate göre de, aya karşı atılan bu silahlar, aynı zamanda, aya kuvvet vererek bir an evvel yokuşu çıkıp düzlüğe ulaşmasına ve şu suretle kurtulmasına yardım eder.

Halk, ayın insan ile çok sıkı bir alâkasına kanidir. Binaenaleyh, onun bu suretle bunalması, insanların da bunalmasını intaç edeceği şeklinde izah edilerek yapılan bu tetbirlerin elzem olduğuna inanılır.

Ayın büyüyüp küçülmesi hakkında müstakil bir ananeye tesadüf edilememiştir. Yalnız yeni bir ayın kaç günlük olduğunu anlamak için, gözlere ince beyaz bir bez örtülerek kamere bakılır, bezde biribiri içinde kaç adet hilal görülürse ayın o kadar günlük olduğu tayin edilir.

Ayın lekeleri de şu suretle izah edilmektedir: Bir gün ay, güneşe takılmak istemiş. Güneş te bu esnada ekmek hamuru yuğuruyormuş. Güneş, yani ayın karısı ve diğer telakkiye göre maşukası, onun bu

münasebetsiz, mevsimsiz takılmasına kızmış, yüzüne hamurlu ellerile vurmuş, ellerinin parmak izleri de ayın yüzünde leke olarak kalmıştır.

Müteferrik İnanmalar

Herhangi bir meyve ağacının ayın ikisinde aşılanırsa iki, üçünde aşılanırsa üç, beşinde aşılanırsa beş sene sonra meyve vereceğine inanılır.

Fasulye, nohut, mercimek gibi hububat ayın ikisinde ekilirse alınan mahsul ateşte geç pişermiş.

Köylüler, kânunusani ayının bidayetinden onuna kadar ekin ekmezler, ekilirse mahsulün noksan olacağına inanılır.

Köylüler, mayısın on üçüncü günü mısır ekmezler, ekilirse, hepsini sıçan yermiş.

Ay ile ilişikli tabirler

Ay ağılı : Hale.

Ay aydınlığı, ışığı : Geceleri ayın verdiği ışık.

Aybastı : Halk arasında ay ile münasebete konulan bir çocuk hastalığının adı.

Aybaşı : Kadınların ve ergin kızların ayda bir gördükleri âdet.

Ay dede : Çocukların aya verdikleri ad.

Ay dedeye konuk olmak : Gece açıkta yatmak.

Ay dolunmak : Ay batmak.

Ay hali : Âdet halinde olmak, kirli bulunmak.

Ay harmanlanmak : Ayın çevresinde kuşak gibi ışık hasıl olmak, hale.

Ay karanlığı : Ayın bulut arasından aksettirdiği hafif zıya dolayısile gecenin yarı karanlık bir halde oluşu.

Ay parçası, Ayın ondördü } Pek güzel yerinde, ekseriyetle ay gibi parlak bir erkek veya kızın tavsif edilişinde kullanılır.

Ay sökülmek : Ayın husuf halinden çıkışı.

Ay tutulmak : Husuf.

Ay yüzlü: Pek güzel, parlak yüz.

Anasından yeni doğmuş ay gibi : Pek güzel bir şahsı tavsifte kullanılır.

Dulun ay : Ayın onbeşi, bedir.

Yeni ay : 1 - 15 tarihine kadar olan ay.

Eski ay : 15 - 30 tarihine kadar olan ay.

Yarım ay : Ayın hilâl hali.

Kalın ay : Ayın bedir hali

Bütün, tabak ay : Ayın bedri tam hali.

Üç aylar : Recep, Şaban ve Ramazan ayları.

Üç ayları tutmak : Bu aylar içinde oruç tutmak, oruca başlamak.

Dokuz ay on gün — Hamil müddeti.

Dokuz ay on gün karnında taşımak — Çocuğun hamil müddeti esnasında rahimde bulunuşu.

Atalar Sözü

Ay aydın hesap belli.

Ay doğuşundan, insan yürüyüşünden bellidir.

Ayın son çarşambası kimine yarar, kimine yaramaz.

Ayı gördünse bayram et.

Ay ışığında ceviz dokunmaz.

Ayı gördük, yıldıza eyvallahımız yok.

Ay ile yarışa çıkan yarı yolda kalır.

Eski ayı kırparlar, yıldız yaparlar.

Kırk yılda bir hırsızlığa çıktık, onda da ay akşamdan doğdu.

Maniler

Ay doğar aylanamam
Sabahtan uyanamam
Yârim eller koynunda
Ben buna dayanamam.

Ay doğar elek gibi
Gün doğar melek gibi
Yârim hamamdan çıkmış
Turfanda çilek gibi.

Ay doğdu mu, doğdu mu
Yıldız tamam oldu mu
Egittiniz [1] ağamı
Taburunuz doldu mu?

Ay doğar sini gibi
Sallanır selvi gibi
Yârin kokusu gelir
Bursanın gülü gibi.

Ay karanlık varamam
Dile destan olamam
Ay buluta girince
Bağlasalar duramam.

Ay doğar ayan ayan
Yollarda kaldım yayan
Benim sevgili yârim
Uykuda isen uyan.

[1] Egitmek: Alıp götürmek.

PİR SULTAN'IN NEFESLERİ

Pir Sultan, bizde henüz iyi tetkik edilmemiş, Türk edebiyatı tarihine bu tetkiksizlik sebebile layık olduğu ehemmiyetle geçememiş çok kudretli bir Türk şairidir. Hayat ve eserleri hakkında ortaya konan pek nadir yazılardan en kıymetlisi Sadettin Nüzhet bey arkadaşımızın «Pir Sultan» ismindeki eseridir. Böyle olmakla beraber Pir Sultan bizde hâlâ anlaşılamamış, gerek hayatı, gerek eserleri hakkında pek mevsuk olmıyan membalara dayanılarak karma karışık mutalaalar yürütülmüştür. Pir Sultanın elimizde (723) tane nefesi vardır. Bunlara nazaren ben, Pir Sultanı Yunus Emreden kuvvetli

Ay doğuyor doğuyor
Dere tabanlarına
Arzu [1] nasıl verilir
Hayvan çobanlarına.

Ay doğar kadir Allah
Bu sevda nedir Allah
Ya bana yârimi ver
Ya bana sabır Allah.

Ay doğar ardındayım
Gün doğar yönündeyim
Eller işinde gücünde
Ben yârin derdindeyim.

Ay doğar aşmak ister
Al yânak yaşmak ister
Şu benim cahil gönlüm
Yâre kavuşmak ister.

M. Şakir

[1] Kadın adı.

buluyorum, çünkü o, kütleye daha sarsılmaz kanaatlar yayıyor ve bunu yaparken, ne için yaptığını, neden yaptığını pek iyi biliyor. Yunus Emre mevhumatta, fakat Pir Sultan hakikatta dolaşıyor ve bu hakikatları anlatırken sanatını dehakâr ve rehakâr bir kudretle gösteriyor. Bu mevzu çok tevsi edilmeğe layık bir bahistir. Bu kadarcık sözü Pir Sultanın eserlerinden vereceğimiz nümunelere bir mukaddeme olarak söyledik.

Pir Sultanın eserleri en çok Hataî ile karıştırılmıştır. Biz alevî kabileler içinde yaptığımız araştırmalar ve tahliller neticesinde Pir Sultana ait olduğu tahakkuk eden nefesleri tesbit ettik.

Pir Sultanın şimdiye kadar neşr edilmemiş olduğunu sandığım bazı güzel eserlerini buraya naklediyorum:

Hey gaziler mürvet kaldı mı şunda
Güzel şaha giden yollar bu mudur
Gönlüm arzu edüp çekinür anda
Güzel şaha giden yollar bu mudur?

Yolumuz aşıp Hamadan Mardinden
Yandı ciğer kebap oldu derdinden
Erzurumun, Kösedağın ardından
Güzel şaha giden yollar bu mudur?

.... yine şahın elleri
Taze açılmış tumurcuk gülleri
Sabah sabah eser seher yelleri
Güzel şaha giden yollar bu mudur?

Kubbesi taşı yok düpdüz ovalar
Çeşmim yaşı birbirini kovalar
Size derim hey gerçekler ağalar
Güzel şaha giden yollar bu mudur?

Pir Sultan Abdal der düşüp gideriz
Coşuben haddinden aşup gideriz
Ay ile yıldızı aşup gideriz
Güzel şaha giden yollar bu mudur?

* *

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Özge elden özge yâr bulamadım
Parelendim al kanlara boyandım
Elimin kanını yur bulamadım.

Güzel olan neyler altun akçeyi
Arif olan düzer türlü bohçayı
Vücudumda seyreyledim bahçeyi
Dosta el değmedik nar bulamadım.

Dostun zülüfleri destedir deste
Erenler Hak için oturmuş posta
Bir zaman sağ gezdim bir zaman hasta
Hasta halin nedir der bulamadım.

Felek benim kırdı kolum kanadım
Baykuş gibi viranlarda tünedim
Bugün üç güzelin nabzın sınadım
Can feda yoluna der bulamadım.

Felek benim kurulu yayımı bastı
Her köşe başında yolumu kesti
Keskin kadeh ile dolumdan içti
Yandı yürecğim kar bulamadım.

Pir Sultan Abdalım dağler ben olsam
Dağlarda biten lâleler ben olsam
Âlem çiçek olsa arı ben olsam
Dost dilinden tatlı bal bulamadım.

* *

Şahın nurumusun ey canlar canı
Varın layık olun hallerinize
Mürüvvet erenler darına durdum
Canım kurban olsun yollarınıza.

Erenlerin altun akçesi misin
Mümin kerdeşlerin koncası mısın
Şahmerdan Ali bağçesi misin,
Gelir bülbül konar dallarınıza.

Rehberin payını yimen ayırın
Mürşidin payını candan kayırın
Dudaktan emzirin lebten doyurun
Hak mihman gelince evlerinize.

Lânet ile yezitleri taradım
Hakkın kitabını açtım aradım
Kırklar ile cem olmaktı muradım
İmam Cafer çıkar yolları nıza.

Pir Sultanım eder yezitler gamda
Horasan erleri Urumda Şamda
Biz de mihman olduk bu aynı cemde
Doyup kanamadık hallerinize.

* *

Mihman olmuşum gelmişim
Hakka bağlamışım özüm
Ev sahibi iki gözüm
Gönder bizi sefa ile.

Gelin örselemen bizi
Hakka ısmarladık sizi
Ayağın tozuna yüzü
Sürdür bizi sefa ile.

Sürüye katılan koçlar
O da Hakkın emrin işler
Yiyip içtiğimiz kardeşler
Gönder bizi sefa ile.

Hey dedeler, hey babalar
Yerde gökte hu diyenler
Rıza lokmasın yiyenler
Gönder bizi sefa ile.

Gidiyoruz hoşça kalın
Kâh ta siz de bize gelin
Heybemize azık koyun
Gönder bizi sefa ile.

* *

Pir Sultan ere varalım
Hak divanına duralım
Yolcu çizmesin giyelim
Gönder bizi aefa ile.

On iki imama uyanlardanız
Hakka doğru gider bu yollarımız
Biz alü evladı sevenlerdeniz
Her seher tesbih eder dillerimiz.

Biatimiz aldık biz de uludan
Mervet kimden kaldı Hazret Aliden
Bizim ıkrarımız kalubeliden
Eldedir etekte bu ellerimiz.

Mümin idim münafıktan üşendim
Meyanbeste tarikata döşendim
Kemerbestelerden kuşak kuşandım
Pir elinden bağlıdır bellerimiz.

Biz müminiz kalbimizde kara yok
Bizde yoğa var demezler, vara yok
Şimdengeru ayrılmağa çare yok
Har elinde açılır güllerimiz.

On iki imamın bizdedir nuru
Şahı vilâyetin bizdedir sırrı,
Açıktır aynamız gönlümüz duru
Sedefli, mercanlı gönüllerimiz.

Düzel Pir Sultanım katara düzel
Biz'de ıkrar verdik kadimi ezel
Bir sevdaya düştük sevdası güzel
Vardır türlü türlü hayallerimiz.

* *

Ağlatmayın beni derdim büyüktür
Âşıklar meydana coşmadan gel gel
Benim ciğerciğim delik deliktir
Kaynayup kaynayup taşmadan gel gel.

Felek bir bilezik taktı koluma
Ben halimi arzedemem yârime
Engür şerbetini sundu elime
Sakıya bu demi içmeden gel gel.

Gel bizim bağçeye edelim seyran
Bülbül âşık olmuş bir güle hayran
Seni benden bir gün ayırır devran
Ayrılık haline düşmeden gel gel.

Şunda üç beş günlük müddetim kaldı
Emanet sahibi geldi de aldı
Metaımız aldı yükümüz tuttu
Ömrümün kervanı göçmeden gel gel.

Pir Sultanım Haydar gel bazı bazı
Gayrı çekmez oldum cevrile nazı
Havalandı uçtu gönlümün şazı
Bilece konalım uçmadan gel gel.

Gariplikte gurbetlikte çektiğim
Yollar medet medet dosta kavuştum
Çağlayupta boz bulanık aktığım
Seller medet medet dosta kavuştum.

Şimdi erenlerden vardır irade
Üçlerle yediler kaldı arada
On iki imamlar hazır burada
Kırklar medet medet dosta kavuştum.

Erenlerin gönlün arşı âlâ aldı
Müminlerin gönlü padişah tahtı
Yollar bölük bölük menekşe otu
Güller medet medet dosta kavuştum.

Pir Sultanım Haydar yanup tüttüğüm
Her dem evliyanın yolun güttüğüm
Elin alup eteğini tuttuğum
Pirler medet medet dosta kavuştum.

* *

Çevrilip çevrilip üstü yanımdan
Ötme turnam ötme gönlüm hoş değil
Benim derdim arttı artık canımdan
Ötme turnam ötme gönlüm hoş değil.

Bir sağlık pek imiş dünyalarından
Nice vaz geleyim zülfün telinden
Ayrı düştüm vatanımdan elimden
Ötme turnam ötme gönlüm hoş değil.

Bakmaz mısın akan suyun cuşuna
İn havadan otur gönlüm köşküne
Seni beni yaratanın aşkına
Ötme turnam ötme gönlüm hoş değil.

Pir Sultanım eder kestin amanım
Bulamazsın bencileyin tamamın
Seversen Aliyi on iki imamın
Ötme turnam ötme gönlüm hoş geğil.

* *

Alçakta yüksekte yatan erenler
Mürvetiniz yok mu aldı dert beni
Başım alıp kangı yere gideyim
Gittiğim yerlerde buldu dert beni.

Oturup benimle ibadet kıldı
Yalan söyledi de yüzüme güldü
Yalın kılıç olup üstüme geldi
Çaldı bölük bölük böldü dert beni.

Üstümüzden gelen buram kış gibi
Yavru şahin pençesinde kuş gibi
Seherin sabahındaki düş gibi
Çağırta bağırta aldı dert beni.

Abdal Pir Sultanım gönlüm hastadır
Kimseye diyemem gönlüm yastadır
Bilmem deli oldu bilmem ustadır
Şöyle bir sevdaya saldı dert beni.

Vâhit Lütfî

BOLUDA ÇOCUK OYUNLARI

II

Halk Bilgisi Haberlerinin mart nushasında çıkan ilk makalemizde yedi yaşından küçük çocukların oyunlarından bahsetmiştim. Bu defa da yedi yaşından yukarı çocukların oyunlarını anlatmağa çalışacağım.

Bu oyunlar arasında, ilk önce hatıra gelenler, ramazan, bayram ve kandil eğlenceleridir.

Boluda Ramazan günleri öğleden evvel her yer ıssızdı, sokaklardan kimse geçmez, çarşıda dükkânlar açılmaz, hatta mektepler bile tatil edilirdi. Öğleden sonra ise herkes sokağa çıkar, dükkânlar açılır, kahveciler, mahallebiciler, dondurmacılar, aktarlar gece hazırlığına başlarlardı. Anasından yahut babasından beş on para koparabilen her çocuk sokağa fırlar, artık gece yarısına kadar evine dönmezdi. Bu çocukların en çok dadandığı yerler de mahallebiciler, dondurmacılar, aktarlar, çocuk kahveleri idi.

Mahallebicilerde, mahallebi, dondurma, şıra, limonata bulunurdu.

Mahallebici dükkânlarında mahallebi, büyükçe bir kahve fincanı içinde yüz paraya, büyükçe bir çay tabağı içinde beş kuruşa, daha büyük tabaklarda da on, on beş kuruşa satılırdı.

Çocukları celp için mahallebilerin üzerine renkli şekerden süsler yapılırdı. Mahallebiciler yalnız ramazan içinde iş yapan ve sonra diğer zamanlarda görünmiyen kimselerdi.

Dondurmacılar ise, havalar ısınmağa başlayınca meydana çıkar, ramazan geceleri hararetle çalışır ve kış başlarken kaybolurlardı. Dondurmacı dükkânlarında kaymaklı, vişneli, çilekli, limonlu dondurma bulunur, bunlara ilave olarak şıra ve limonata da satılırdı. Dondurmanın bir tabağı beş kuruş, yarım tabağı yüz para idi. Şıra ve limonatanın da beş kuruşluk ve yüz paralık bardakları vardı.

Aktarlar da, ramazan gecelerinde mantar tabancası ve mantar, şaklak tabancası ve şaklak, maytap, çarkı felek ve muhtelif şekilde patapat satarlardı.

Çocuk kahvehanelerine gelince: Buralarda yalnız çocuklar oturur, kâğıt oyunları oynarlar, kahve, çay, mahallebi alırlardı. Buraları çocukların hem oyun, hem yiyip içme yerleri, hem de gezip dolaşmadan yorulan çocukların dinlenme yerleridi. Çocuk kahvelerinde mahallebi para ile yendiği gibi, oyunda kazananlarca, parası yenilen taraftan alınmak üzere bedava da yenilir, aynı zamanda yalnız ramazan gecelerinde açılan çocuk kahvehanelerini açanların «Çevirge» namile ortaya koydukları bir aletle de kazanılıp yenilirdi.

Çevirge, etrafına muhtelif eşya konmuş müdevver bir tepsinin ortasında mevcut bir mil üzerine ufkî bir demir konmak suretile yapılmış bir alettir. Bir mahallebi tabağının kıymetinin yarısı kahveciye verilir, çocuk mil üzerindeki ufkî demiri çevirir. Demir evvelce kararlaştırılan çizgi üzerinde durursa demiri çeviren çocuk oyunu kazanmış olur ve verdiği yarı fiat mukabilinde bir mahallebi yer. Ufkî demir muayyen çizgi üzerinde durmazsa oyun kaybedilmiş olur. Bunlardan başka çocuk kahvelerinde tombala da vardır.

* *

Öğleden sonra sokağa çıkan çocuklar, iftar vaktini bildiren top [1] atılırken evlerine dönerler. Yemekten sonra tekrar sokağa çıkan cocuklar gece yarısına kadar yukarıda yazılan yerlerde vakit geçirirler, eğlence mahiyetinde oyunlar oynarlar. Çocuklar arasında imsak vaktini bildiren topa, hatta niyet vaktinin hitamını bildiren son topa kadar dışarda kalanlar vardır. Bunlar, topun atılışını görmek için Hisar tepesine çıkarlar.

[1] Boluda iftar, imsak, niyet sonu zamanları eskiden kalma ağızdan dolar bir topla bildirilirdi. Akşam atılan topa «iftar topu», imsak için atılan topa «ilk top», niyet için atılan topa da «son top» derler.

Çocuklar gece dışarıya grup halinde çıkar, bir mahalle veya semtin çocukları hep beraber dolaşırlar. Bu beraberlik dolayısile çocuk kahvelerinin her biri bir semt kahvesi halini alır, oraya yalnız bir mahalle veya semtin çocukları gider. Bütün bir ramazan Bolu çocukları, gece ve gündüz bu suretle oynar ve eğlenirler.

Bu eğlence ve oyunlar o kadar caziptir ki otuz günün nasıl geçtiği farkolunmaz.

Ramazan ayının en eğlenceli demleri on beşinden sonra başlar, bu sebeple ilk günlerde o kadar kalabalık olmadığı halde son günlerde çarşı ve sokaklar çocukla dolar.

*
* *

Bayram gelirken, çocuk, baba ve anneleri hazırlık yaparlar. Her çocuk sahibi, sokakta gezebilecek yaşa gelmiş evlâdı için kendi hal ve vaziyetine göre elbiseler hazırlarlar. Bayram günleri yeni ve temiz bir elbise ile çocuğunu sokağa bırakan aile büyük bir bahtiyarlık içindedir.

Diğer günlerde sokağa çıkması ve oyun oynaması istenmiyen çocuklar bile, bayram günlerinde serbestirler, istedikleri gibi gezer, oynar, eğlenirler.

Çocuklar bayram için yapılan yeni elbiselerini ilk bayram gününe kadar giyemezler. Şayet, büyükleri kandırarak erefe günü yeni elbiselerini giyip sokağa çıkan çocuk olursa, onunla arkadaşları alay eder, arkasından el çırparak hep bir ağızdan hususî bir ahenkle şöyle haykırırlar :

Erefe çiceği
Bayram köçeği

Bu alay bazı defa o kadar şiddetli olur ki yeni elbiselerini giyinmiş olan çocuk ağlıyarak evine dönmeğe mecbur olur. Bu sebeple erefe günü elbiselerini giyen çocuk olursa bunlar, şöyle bir gösteriş yaptıktan sonra hemen elbiselerini değiştirirler ve çocukların çoğu bayram gelmeden elbiselerini giyinmek istemezler.

Boluda bayram eğlencelerini hazırlıyan esnaf şunlardır: Arabacılar, dönmedolap ve atlı karınca sahipleri, patlayıcı maddeler satanlar, meyvacılar, şekerciler, şerbetçiler v. s..... Bütün bunlar bayram sabahına kadar hazırlıklarını bitirirler ve bayramın ilk günü sabahleyin erkenden Bolunun tabaklar mahallesinde şimdi küçük bir bahçe haline konulmuş olan ve «bayram yeri» denilen meydanlıkta toplanırlar.

Arabacılar, yaylı ve landon denilen arabalarla meydanın kenarında dururlar. Bunlar bayram yapmak üzere orada toplanan çocukları gezdirirler. Arabacılar Bolunun etrafını dolaşmak, Büyüksuya gidip gelmek için on kuruş, şehrin birkaç semtini dolaşmak, yahut Paşaköyüne gidip gelmek için beş kuruş, Borazanlar köyüne gidip gel-

İki eli on parmağı karada — Müfteri, zemmam, gammaz: *Böyle adam görmedim, sanki iki eli on parmağı karada, rastladığını, konuştuğunu, gördüğünü hemen lekeliyor.*

İki elle sarılmak — Bağlı, sadık, muti, munkat olmak: *Kocasına iki elle sarılması lazımken adamcağıza neler yaptı, böyle kadına düşen erkeğe acınır doğrusu; pek âlâ yer, hizmetçi değil, evlat gibi tutuyorlar, o da iki elle sarılırsa geçinip gider.*

İki dirhem bir çekirdek — Süslü, edalı, nazlı: *Yakınış, yakıştırmış, takmış takıştırmış böyle iki dirhen bir çekirdek nereye gidiyorsun a kızım.*

---

mek için, yahut şehrin yalnız bir semtini dolaşmak için iki buçuk kuruş alırlar. Eskiden arabalarla yapılan bu dolaşmalar ve gezmeler şimdi otomobillerle yapılmaktadır.

Dönme dolaplar ve atlı karıncalar, İstanbul bayram yerlerinde kullanılanların aynıdır. Bunların sahipleri İstanbuldaki gibi iş görürler.

Patlayıcı maddelere gelince, bunlar bayramda daha ziyade satılır. Bunlardan başka bir de «kader çekme» eğlencesi vardır ki, bu İstanbulun «niyet çekmesi» ne tekabül eder.

Bayramın birinci günü öğleden evvel çocuklar hısım, akraba ve komşuları ziyaret ederlerler. Bir aileye mensup çocuklar evvela kendi akrabalarına yalnız olarak giderler. Sonra komşuları, mahalle çocukları kısım kısım toplanarak ziyaret eder. Bu ziyaretlerde büyüklerin alleri öpülür ve büyükler tarafından küçüklere para, şeker, fındık üzüm, mendil, çorap gibi şeyler hediye olunur. Bu hediyelerin arasında çocukların en ziyade hoşuna giden paradır.

Ziyaretler öğleden evvel biterse çocuk öğleden sonra serbest kalır. Eğer ziyaretler öğleden evvel bitirilmemiş ise birinci gün öğleden sonra ve hatta ikinci günü de ziyaretlere devam edilir. Mamafi Boluda bayramın birinci günü yapılan ziyaretler makbul ve diğerlerine müreccahtır.

*
* *

Her yerde olduğu gibi Boluda da eğlence günlerinden birişde Hıdırellez günüdür. Bugün, akşamdan yiyeceğini, içeceğini hazırlıyan her aile, hısım ve akrabası ve yakın komşularile kırlara çıkar ve akşama kadar açık havada vakit geçirir. Bugün çocuklar kırlarda serbest bırakılır, onlar da istedikleri oyunu oynarlar. Hıdırellezde çocuklar için en iyi eğlence, annelerinin bir hafta evvel hazırladıkları manileri çekip dinlemektir.

Muallim
Vâhit

İki göz arasında — Çabuk, hemen, göz açıp kapamadan: *Ne oldu bilmem, iki göz arasında ortadan kayboldu; kurnaz iki göz arasında çantamda ne varsa hepsini alıp savuştu; hiç dalgın olmağa gelmiyor. iki göz arasında insan bir kazaya uğrayor ki söylemeğe dil varmaz.*

İki keçeli — İki taraflı, iki sıra: *Talebe. asker iki keçeli dizilmiş bekliyor; uzun yola iki keçeli ağac dikmişler. gelip geçen yazın güneşten kurtulacak.*

İki yakası bir yere (bir araya) gelmemek — Düzelememek, işini yoluna koyamamak, para tutamamak: *Bu israfta devam edecek olursan kabil değil, iki yakan bir araya gelmez; ne kadar çalışırsa çalışsın, iki yakası bir yere gelmiyecek olduktan sonra; iki yakanın bir araya gelmesini istiyorsan aklını başına toplarsın.*

İki ucunu bir yere getirememek — Geçinememek, idare edememek, işini düzeltememek: *Nedense iki ucunu bir araya getirmek mümkün olmuyor; ben iki ucunu bir araya getireyim dedikçe iş bozuldu; artık bu defa da olmazsa bir daha iki ucunu bir yere getiremezsin.*

İkiz doğurmak — Muztarıp olmak, azap çekmek, işkence içinde kıvranmak: *Aman yarabbi o günkü halimi gören beni ikiz doğuruyor sanırdı; ne oluycrsun yahu, bu feryat ne, ikiz mi doğuruyorsun?*

İleri gitmek (ilerisine gitmek) — Cüretkârlık, tecavüz, taarruz, terbiyesizlik: *Fazla ileri gittiğinin farkında mısın; sesini kes, ilerisine gitme, yoksa ben de başlıyacağım; ileri gidersem ne yapabilirsin hödük.*

İlk göz ağrısı — İlk çocuk, ilk görülen şey, ilk evlenilen kadın veya erkek, sevgili, aziz: *Ne kadar olsa ilk göz ağrısı, onu fazla severim; kızım ilk göz ağrısı diye oğlanı kıskandırıp durmakta haksızsın.*

İlik — Gayet güzel, enfes, fevkalade, arzuyu tahrik edecek şekilde: *Yemeklerin hepsi doğrusu ilik, ellerinize sağlık; şu kadına bak, ben böylesini şimdiye kadar pek az gördüm, ilik misin mübarek; ilik de lâf mı sanki kadın değil bir içim su.*

İlik gibi — Hafif, yumuşak, zahmetsiz: *İlik gibi pişirmişsin, eksik olma; benim yaptığımı bir tat da bak ilik gibi olmuş mu olmamış mı o zaman anlarsın.*

İliğe işlemek, ciğere geçmek — Ziyade tesir etmek, fazla acı duymak, içinden yaralanmak: *Dün sokakta bir yağmura tutuldum. öyle ıslandım ki su iliğime işledi, ciğerime geçti sandım; geçirdi-*

diğim tehlikeyi tasavvur edemezsin, ta acısı iliğime kadar işledi.

İmlaya gelmek — Düzelmek, islah olmak, felah bulmak: *Güzelim kumaşı berbat etmişsin, zannetmem ki imlaya gelsin; bir kere bozulan şey bir daha imlaya gelir mi?*

İmam suyu — Rakı: *Düğün dernek var dediler, hazırlanıp gittik, bir de bakalım ki önümüze getirdikleri kuru bir yemek, bir damla imam suyu yok.*

İmam sandalı — Tabut: *İmam sandalına binmek zamanı yaklaşınca insan sofulaşıyor; imam sandalına binmekten korkuyorsan sıhhatine dikkat et.*

İmamın dört çiftesine binmek — Ölmek: *Haberin var mı, Şakirin babası dün imamın dört çiftesine binmiş; çocuğun bir halası var, o da imamın dört çiftesine binince zavallının dünyada kimsesi kalmıyacak.*

İncir çekirdeği doldurmamak — Cüz'î, ehemmiyetsiz, değersiz: *Senin aklın bir incir çekirdeği doldurmaz ya, neyse, söyle bakalım ne diyeceksin; bir incir çekirdeği doldurmıyan şey için birbirinizi kırarsanız pek ayıp olur; bırakın canım, incir çekirdeği doldurmıyan nesnenin arkasından bu kadar koşup üzülecek ne var sanki?*

İman gevremek — Yorulmak, meşakkat ve zahmet çekmek, eziyete düşmek: *Sabahtan akşama kadar kışta karda imanımı gevrettikten sonra çıkarıp elime kaç para verse beğenirsin; dikkat et, adamın imanını gevretirler sonra; gençlikte calışıp bir meslek sahibi olmağa bak, alimallah ihtiyarlıkta imanın gevrediği halde bir ekmek parası zor bulursun.*

İmana tak demek — Son dereceye gelmek, tahammülü kalmamak, takatın dışına çıkmak: *Birader insan bu kadar sıkılır mı, doğrusu imanıma tak dedi, artık sabrım kalmadı; söylemek kolay ama yapmak zor, sen de iş başına geçtiğin gün imanına tak der mi, demez mi anlarız.*

İmşa — Kârda ortaklık, kazançta beraberlik, parmağım içinde, benim de hissem var: *Yok imşaya razı olmazsan sen bilirsin.* (Bu tâbir nadir olarak kullanılır.)

İmanım — Anam, canım, kuzum, kardeşim, yavrum: *Niye öyle yan bakarsın imanım, biz de ana baba evlâdıyız; bana bak imanım ben senin bildiğin hanım çocuğu değilim.*

İmanına yandığım — Küfür, serziniş: *İmanına yandığımın piçi meğer beni köşeden dikiz edip durmuş; öyle mazlum mazlum*

yere baktığını gören kendini bir şey sanır, halbuki imanına yandığım ne maldır o; Vallahi âşık, imanına yandığım karı öyle ilik ki, hani zor rastlarsın.

İnadı inat — Söz anlamaz, nasihat kabul etmez, kendi bildiğinden şaşmaz, başkasını dinlemez: *A, hanım inadı inat, sabahtanberi uğraştım, bir türlü çantasını koltuğuna verip mektebe yollayamadım; kardeş benim taliimden mi nedir, gâvurun evladı inadı inat o kadar söylediğim halde gelipte bana bir dakikacık olsun yardım etmedi.*

İnsan sarrafı — Kıymet bilen, kadirşinas, müşfik, rahim: *Ben insan sarrafıyım ayul, senin ne adam olduğunu bir bakışta anladım; insanın kıymetini insan sarrafı anlar.*

İpek gibi — Temiz, narin, sıcak, yumuşak: *Eskiden ipek gibi saçlarım vardı, tifoya tutulduktan sonra bir tel bile kalmadı; imrenmemek kabil mi, ipek gibi teni vardır.*

İpipallah sivri külah — Yersiz, yurtsuz, malsız, parasız, işsiz, serseri: *İş emniyet edecek başka adam bulamadın mı, o dediğin ipipillah sivri külah, haylazın biri.*

İpsiz — Hayırsız, serseri: *Yahu burası senin oturacağın yer mi, etrafına bak, her tarafı ipsizler sarmış; sen de onun ne ipsiz olduğunu bilirdin ama, anlaşılıyor ki, gafil tarafına rastgelmiş.*

İp kaçgını — Asılmağa müstahak, ölüm cezasından kurtulmuş, serseri, şirret: *Şaşarım aklına, onun ne ip kaçgını olduğunu unuttun mu; hani ip kaçgını dedikleri başka nasıl olur tasavvur edemiyorum; herif zaten ip kaçgını ne söylesen utanmıyor.*

İp parası — Belayı savmak için verilen şey, herhangi bir sırnaşıklıktan kurtulmak için yapılan fedakârlık: *Al git haydi ip parası olsun; söyledim, azarladım nafile, ip parası vermeden kurtulamadık.*

İp ucu — Emare, serrişte, işaret, delil: *Şu cinayete ait bir ip ucu ele geçmedi yahu, caniler ama kurnaz adamlarmış; bir ip ucu yakalıyalım derken biz de faka basarsak halimiz harap olur; ip ucu göründü, bundan ötesi artık kolaydır.*

İplemek — Saymak, ehemmiyet vermek, itibar göstermek: *Hazret sözlerinin her biri bir inci kıymetinde, fakat seni ipliyen var mı, hiç orasını düşünmüyorsun; zarar yok sen beni iplersen ipler, iplemezsen iplemezsin, ama beni doğruyu söylemekten de menedemezsin ya.*

İpi kesmek — Kaçmak, firar etmek, gözden kaybolmak, alakayı kes-

mek: *Seninki hiç görünmüyor, ne oldu. galiba buralardan ipi kesti; sade o mu ipi kesen, sen farkında değilsin.*

İpi kırık — Başı boş, serseri: *Beklemiye lüzüm yok, ipi kırık bu saattan sonra hiç buralara uğrar mı; şu ipi kırıktan bahsetmekle ne kazanıyorsunuz anlamam, bırakın konuşacak başka şey kalmadı mı; niçin ipi kırık olsun, tabiî onun da bir düşüncesi olacak.*

İpi yok sapı yok — Manasız, saçma, malayani, ne söylediğini bilmez: *Artık ipi yok sapı yok, ne aklına gelirse onu düşünmeden söylüyor; ipi yok sapı yok adamla geçinmek ne güçmüş meğer.*

İpe un sermek — Tembellik etmek, malayani ile vakit geçirmek, vahî özür: *Bu huydan vazgeç, ipe un sermekle kimsenin gözüne giremezsin; ilerlemek, kazanmak istiyorsan ipe un sermeği bırak; şimdiye kadar bütün ihmallerini görmemezlikten geldik, fakat bundan sonra da ipe un serecek olursan cezanı çekersin, haberin olsun.*

İpe gelmek — Asılmak, ölüm cezasına uğramak: *İpe geleceğimi bilsem söylediğim sözü geri almam; ipe gelesi, bana zarar vermediği gün yok ki.*

İpten kazıktan kurtulmuş — Çapkın, serseri, külhanbeyi, terbiyesiz, hayasız, şirret, edepsiz: *Elbette ipten kazıktan kurtulmuş heriflerden başka türlü muamele beklenmez; hepsi ipten kazıktan kurtulmuş, onlarla başa çıkılır mı sanıyorsun; şimdiye kadar kaç defa ipten kazıktan kurtulmuş belki, onunla senin aranda dağ var.*

İpten kuşak kuşanmak — Fakir düşmek, parasını ve malını kaybetmek: *İnsan ipten kuşak kuşansa bu kadar ıztırap çekmez; o âilenin sabır ve tehammülüne hayranım doğrusu, karı koca ipten kuşak kuşandılar, fakat yine çocuklarını okutmaktan vazgeçmediler.*

İp boyamak — Yapacağını yapmak, işini becermek, muvaffak olmak: *E ipi boyadın artık, yapacak başka şey kalmadı değil mi; elinden geliyorsa sen de ipini boya, ne dırlanıp duruyorsun.*

İp sürümek — Asılmağa layık olmak, cezaya müstahak olmak, bela aramak, ölüm cezasına çarpılması muhakkak: *Bu kadar azgınlık onun da ip sürüdüğüne alâmettir, dur bakalım, elbet cezasını bulur.*

İpine basan — Sersem, akılsız, önünü görmiyen, gafil, basiretsiz; *Yine ne var bugün sade ipine basmakla meşgulsun; adını andığın ipine basmıyan soydan olsun; ne dersin, herif ipine basan takımdan olduğu halde bir türlü faka basmadı.*

İpinin kıvrağı çözülmek — İşi bozulmak, tersine dönmek, aksilik: *İpin kıvrağı bir kere çözüldü. artık boyuna böyle gider; şaşacak ne var bunda. ipinin kıvrağı çözülünce neticenin neye varacağı bellidir; belkisi melkisi yok, ipinin kıvrağı çözülmüş, ne yapsın, geçinmek için elbette aklına gelen tedbirlerin hepsine baş vuracak.*

İpile kuyuya inilmemek — Güvenilmemek, inanılmamak, itimada şayan görülmemek: *Senin ipinle kuyuya inen işte böyle kuyunun dibinde kalır; her zaman söylediğim halde bana ınanmadın. o çocuğun ipile kuyuya inilmediğini şimdi anladın. istersen tecrübede devam edersin.*

İpliği pazara çıkmak — Mahiyeti anlaşılmak, müptezel olmak, itibarını kaybetmek, kıymetten düşmek: *Vesile oldun onun da ipliği pazara çıktı; canım ben sana demez miydim, sarıldığın, güvendiğin adamın da işte ipliği pazara çıktı, bunun üzerine de inat edersen aşkolsun.*

İri kıyım — Terbiyesiz, kaba, küstah, şişman, cüsseli: *İri kıyım gördüm ama senin gibisine pek rastlamadım; dikkat et, şu iri kıyım adam yok mu, bizim Şaziyenin kocası işte o.*

İrisini rafa, ufağını çöpe dizmek — Birer birer anlatmak, hepsini söylemek: *Âdeta irisini rafa, ufağını çöpe dizer gibi birer birer anlatmağa ne lüzüm var, toptan söyleyiver gitsin; öyle dikkat etmiş ki şaşmamak kabil değil. hiç unutmadan, atlamadan irisini rafa ufağını çöpe dizdi; birader bu kadar irisini rafa ufağını çöpe dizerek nasıl anlatırım. buna ne akıl yeter, ne vakit.*

İstim — Rakı, şarap, ispirtolu içki: *Bir haftadır istim almamıştdım, sana rastgelmeseydim. bu akşam da içeceğim yoktu.*

İspiyon — Hafiye: *Yanında laf söylediğin adamın ispiyon olup olmadığını biliyor musun; istediğin kadar sen ispiyonluk et. bizim aramızı bozamazsın.*

İskandil etmek — Gözetlemek, kollamak, yoklamak, tecrübe etmek, ağız aramak: *Hele bakalım bir iskandil edelim. ondan sonra nasıl hareket edeceğimizi kararlaştırırız; iskandil etmek değil ya, ne istersen yap. öyle şeylerden korkacak kimse yok; köşeden iskandil edelim, nereye gittiğini görürsek arkasından düşeriz.*

İstifini bozmak — Utandırmak, küçük düşürmek: *Arkadaş öyle ne bakıyorsun. adamın istifini bozarlar sonra; istifi bozdurmak istemezsen bu huydan vazgeç.*

İşkillenmek — Şüphelenmek, vesveseye düşmek: *Orada baş başa ne konuşuyorsunuz. beni işkillendirmeyin, söyleyin bakayım; ha-*

minne bunda işkillenecek ne var, âdeta bir iş işte; haydi haydi kimsenin bundan işkillenmeğe hakkı yok, sen de başımıza bir dağdağa çıkarma.

İşkembeden atmak — Uydurmak, atmak, yalan söylemek, asılsız söz söylemek, balon uçurmak: *Oturduğun yerde boyuna işkembeden at bakalım; çocuk musun yahu, işkembeden atmakla iş biter mi hiç, biraz sabret; her gün işkembeden atıp ötekini berikini aldatacağına kalkıp işine git.*

İşmar — İşaret, ima, ikaz: *Ne işmardan anlarsın, ne işaretten, sade laf; gizli gizli işmar edip duruyor, fakat karşısındaki dalmış, onun yaptığının farkında bile olmıyor; işmara ne lüzüm var, söyleyeceğini açıktan söyle.*

İş duman olmak — Kaybetmek, tehlikeye düşmek, mahvolmak: *Havalar böyle giderse işimiz duman; onu bunu bilmem, bugün de iş bulamazsak işimiz duman, akşama ağıza atacak bir lokma ekmek bile alamam.*

İşe kapak vurmak — Saklamak, gizlemek: *Ne o, aranızda bir şey var galiba, haydi haydi işe kapak vurmağa çalışmayın.*

İşim dokuzdan — Işım yolunda, usulüne göre, uygun, muvafık: *Öte beri neme lazım, benim işim dokuzdan ya, ben ona bakarım.*

İşimiz boru — Kof, asılsız, neticesiz, manasız, boş: *Cemili gördüm bugün, kollarım koynumda oturuyorum, hal böyle devam ederse işimiz boru, diyip duruyor.*

İşin sakalı bitmek — Eskimek, tavsamak, zamanı geçmek: *Hâlâ mı bununla meşgulsun azizim, ben işin sakalı bitti sanırım artık; sen işin sakalını bitirdin ama kendin, bıkıp usanmadın; bizim evde işin sakalı bitmeden iş bitmez.*

İtlik — Kancıklık, hovardalık, serserilik: *Her yerde itlik sökmez, bir az aklını başına topla; işin, gücün itlik köpeklik, senden hayır beklenir mi?*

İt sürüsü — Serseri, hezele takımı, haylazlar, kancıklar: *Etrafımda söylenen sözleri şöyle bir tartınca anladım ki it Sürüsü içine düşmüşüm; it sürüsü ile uğraşacak vaktim yok.*

İzmarit — Cigara artığı: *Hiç bir şey elinden gelmiyorsa izmarit topla da geçin omuzdaş.*

İzine gitmek — Arkasından yürümek, uymak: *Başlı başına iş yapacak adam mı o, ya birinin izine gider, yahut hiç bir şey beceremez; yazık izine gittiğin adam bari belli başlı biri olsa.*

İzine kurşun atmak — Kın, şiddetli düşmanlık: *Canım nedir bu senin yaptığın bulsan adamı bir kaşık suda boğmak değil, izine kur-*

şun atacaksın, vaz geç bu gayızdan elbette öyle, sen onun bana yaptığını bilsen izine kurşun atmama şaşmazsın.

Iklım tıklım — Tamamile dolu, ağzına kadar, sım sıkı doldurulmuş, sıkıştırılmış, yer bırakılmamış: *Evin içinde ıklım tıklım her taraf dolu, artık eşya getirmenin manası var mı canım; odayı ambar gibi ıklım tıklım bir hale getirmişsin, böyle yerde oturulur mu hiç?*

Islak kargaya dönmek — Dayak yemek, hırpalanmak, kolu budu kırılmak: *Ne o, yine ıslak kargaya dönmüşsün, bu hal nedir, kimden dayak yedin; söylediklerini beğeniyor musun, ahbaplık falan tanımam âlimallah seni şimdı ıslak kargaya döndürürüm.*

Iskartaya çıkarmak — Ayırmak, sıradan çıkarmak, beğenmeyip atmak: *Her dükândan ıskartaya çıkarılan eşyayı alıp satmakla geçinenler de var yahu; biz de mi ıskartaya çıkıyoruz, bak bu hiç aklıma gelmezdi.*

Iska geçmek — Dalgın olmak, kayıtsız bulunmak, dalga geçmek: *Akşama kadar ıska geçmekle vakit geçireceğine çalışsaydın beş on para kazanırdın; yine mi ıska geçiyorsun, mübarek, bu halinle doğrusu sana kimsenin metelik vereceğini zannetmem.*

Islatmak — Dayak atmak, yumruklamak, tedip ve tecziye etmek: *Böyleleri arada sırada ıslatmak ister ama ben sabretmeği daha muvafık buldum; dün gece Arifi divan yolunda hırsız zannile bekçiler bir güzel ıslatmışlar, sonra iş anlaşılmış ama neyleyim ki olan olmuş.*

Kabak başa patlamak — Zarar görmek, kabahatli çıkmak: *Zavallı çocuğun hiç bir şeyden haberi yokken kabak başına patladı; ne bekliyorduk, ne oldu, kabak kimin başına patladı anladın ya, Allah kuru iftiradan saklasın.*

Kabak tadı vermek — Bıktırmak, usandırmak, iğrendirmek: *Bu kadar da ısrar edilmez, artık kabak dadı vermeğe başladın, çekil karşımdan, beni öfkelendirme; her gün baklava börek olsa yenmez, halbuki daima yağsız pilava kaşık atıyoruz ama bu da kabak tadı vermeğe başladı.*

Kaba sovan — Boş, kof, kuvvetsiz, tahammülsüz, mukavemetsiz: *Ben de seni bir şey sanırdım, halbuki kaba sovanın biriymişsin; kalıbına bakan senin böyle kaba sovan olduğunu hiç tahmin etmez.*

Kabına sığamamak — Acelecilik, sabırsızlık, yerinde duramamak, şişmanlamak: *Çocuğun da böylesi olurmuş zahir, oğlan bir türlü ka-*

bına sığamıyor; nedir bu, ne var yine kabına sığamayacak böyle, biraz sakin ol; yemekten, içmekten; rahattan insan kabına sığamıyacak hale gelmeli ki dünyanın tadını, hayatın zevkini çıkarmış olsun.

Kabuk koparmak — Açmak, deşmek, meydan vermek, teşvik ve tahrik etmek: *Seninki iyilik değil, kabuk koparmak, şimdi yaptığına sen de pişman olacaksın sanırım; aldırma o kabuk koparmak niyetinde olsa bile senin ona uyacağına inanmak istemem.*

Kabullenmek — Beğenmek, istemek, kendine mal etmek: *Gördüğü ne olursa olsun hepsini kabullenmek istiyor, bu nasıl adam; ben de beğendiğimi kabullenmek isterim ama bırakırlar mı öyle başı boş.*

Kaçın kurasıyız — Tecrübeliyiz, bilgiliyiz, anlarız, çakarız, aşnayız: *Oğlum bize de tere satmağa kalkmana şaşarım, baksana biz kaçın kurasıyız; aldatacak adam arıyorsan geç üst kapıya, kaçın kurasıyız biz, göz göre göre atlatmak olur mu?*

Kademi yaramak — Uğurlu gelmek, hayrı dokunmak: *Aldığımız gelinden ben korkuyordum, ne ise aklıma gelen başıma gelmedi, kızın kademi pek âlâ yaradı.*

Kadere küsmek — Her şeye razı olup beklemek, dünyaya küsmek, ümidini kaybetmek: *Kadere küsüp elini eteğini her şeyden çekmeğe karar verdinse o başka, eğer böyle değilse tabiî bu işe de gireceksin, ötekine de.*

Kadın kadıncık — Müdebbir, âkıl, idareli, evine ve ailesine bağlı: *Beğenmedikleri kızın sütü temizmiş, işte kaç senedir kadın kadıncık oturuyor.*

Kadınlar hamamı gibi — Gürültülü, patırdılı, her kafadan bir ses çıkar vaziyette: *Evin içini kadınlar hamamına döndürmüşler; burası kadınlar hamamı gibi, haydi başka bir yere gidelim.*

Kadir gecesi doğmuş — Uğurlu, talili, bahtı açık, mesut: *O adam kadir gecesi doğmuş galiba, çocuklarının sayesinde milyoner gibi yaşıyor; kadir gecesi mi doğdun mübarek, nereden olsa mutlaka kendine bir pay çıkıyor; kadir gecesi doğmuş diye sana derler bu bahtiyarlık başka kimde bulunur.*

Kafası dumanlı — Az serhoş: *Kafası dumanlı olmıyana rastgelirsen aşkolsun; onun kafası dumanlı, bunun kafası da dumanlı, bu gece bir ayık arkadaşa rastgelmiyecek miyiz.*

Kafa tutmak — Asabiyet, tehevvür, yarı tehtit, çıkışmak: *Şuna bak bana kafa tutmağa kalkmış, beni öyle kuru gürültüye pabuç bırakacak takımdan sanma; sesini kes kafa tutmağa niyetin varsa vazgeç, sonra seni pişman ederim.*

Kafayı tüssülemek — İçmek, kafayı dumanlamak, serhoş olmak: *Dilin dolaşıyor, ne var, kafayı tüssüleyip geldinse kapıdan içeriye hiç girme; yıl başı gecesi hepimiz kafaları tüssüledik, saat dörde kadar Beyoğlunda o bar senin bu bar benim diyip dolaştık.*

Kafes — Hapisane: *Yaptığın işi beğenmiyorum, sonra yakayı ele verip kafese tıkılacaksın; adamı istediği zaman kafese koysalar işsiz kalınca hemen oraya koşardım.*

Kafeslemek — Herhangi bir suretle birisini kandırıp elindeki parayı veya malı almak: *Ulan ötekini kafesledin, berikini kafesledin, hâlâ doymadın, şimdi aklınca sıra size geldi diyorsan vazgeç bu sevdadan, sonra adamın anasını ağlatırım ben.*

Kafeslenmek — Aldanarak elinden parasını veya malını başkasına kaptırmak, kumarda kaybetmek: *Hurşidi dün akşam yağlıkçının evinde bir güzel kafeslemişler ama, herifin canına deymiş; ıslak kargaya dönmüşsün, ne o, kafeslendin galiba; benim başıma geleni bir gün olur sen de tadarsın, anlaşılan kafeslenmek ne demek olduğunu henüz bilmiyorsun.*

Kafese girmek — Tutulmak, ele geçmek, hapse tıkılmak: *Nihayet o da kafese girdi, fakat yezidin oğlu ne yapıp yapar, bir kolayını bulup kurtulur; bu kaçıncı kafese giriş be, sen de kurnazlıktan hiç çakmıyorsun.*

Kakavan — Yaşlı, kart, çirkin, uyuz: *Düşüp kalktığın kadından bahsettikce ben de onu bir şey zannediyordum, meğerse kakavanın birisiymiş.*

Kaknem — Çirkin, biçimsiz: *Methedip durduğun kadın buysa kaknemin biri o, yazıklar olsun zevkine.*

Kakırdamak — Ölmek, göçmek: *Soğuktan insan kakırdayacak; nihayet Zihni de kakırdadı gitti; Ketenci oğlu durup dururken hatırıma geldi, zavallı çocuk hiç yoktan kakırdadı, dünya bu neye güvenilir.*

Kalayı atmak — Tetdir etmek, açıkça çekiştirmek, küfür etmek: *Neden kalayı atıp duruyorsun amca, Vallahi iş sana anlattıkları gibi değil; kolaysa kalayı at da bir göstereyim bacaksız, murdarın haline bakmayıp bir de kalayı atmasına ne dersin?*

Kalaylamak — Bak: Kalayı atmak. Bu kelime bir de ayıbını örtmek, kusurunu kapamak manasında kullanılır: *Her kese kalaylayıp gösterdiğim için seni bir şey sanıyorlar, fakat işin iç yüzünü bilseler adam diye yüzüne bakan bulunmaz.*